

25. Barkatsas T., Orellana C. Investigating Mathematics Students Motivations and Perceptions. *Researching and Using Progressions (Trajectories) in Mathematics Education*. Brill, 2019. P. 205-220.

26. Cantoral R., Moreno-Durazo A., Caballero-Pérez M. Socio-epistemological research on mathematical modelling: an empirical approach to teaching and learning. *ZDM*. 50(1). 2018. P. 77-89.

27. Ключко О.В. Математичне моделювання систем і процесів в освіті/педагогіці: Навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Друк», 2019. 135 с.

28. Koriat A. Metacognition and consciousness. In P.D. Zelazo, M. Moscovitch, E. Thompson (Eds.). *The Cambridge handbook of consciousness*, 2007. P. 289-325.

29. Boer H., Donker A.S., Kostons D.D., van der Werf G.P. Long-term effects of metacognitive strategy instruction on student academic performance: A meta-analysis. *Educational Research Review*, 24, 2018. P. 98-115.

30. Федорець В.М. Теоретичні передумови використання архетипової психології для вдосконалення здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури. Теоретичні передумови використання архетипної психології. *Вісник післядипломної освіти*. 12 (25), 2014. С. 128-152.

31. Durand, G. Les structures anthropologiques de l'imaginaire. Introduction à l'archétypologie générale. *Revue Philosophique de la France Et de l, 153*, 1963. P. 106-109.

УДК (502/504).39.(37.015.3:130.2)

Ключко О.В. – докторка педагогічних наук, професорка, студентка спеціальності 101 “Екологія” ступеня вищої освіти “Магістр” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

Федорець В.М. – кандидат медичних наук, доцент, студент спеціальності 101 “Екологія” ступеня вищої освіти “Магістр” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”

Науковий керівник: **Мудрак О.В.** – доктор сільськогосподарських наук, професор, зав. кафедри екології, природничих та математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

ЕКОЛОГО-АНТРОПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОФОБНИХ ТЕНДЕНЦІЙ СВІДОМОСТІ І КУЛЬТУРИ НА ОСНОВІ ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЛІНІСТИЧНОГО КОНЦЕПТУ ГІБРИСУ

В статті розкривається ідея застосування елліністичного концепту гібрису в процесі еколого-антропологічного аналізу екофобних культурних і психологічних стереотипів, що деструктивно впливають на середовище. Відповідно екофобні стереотипи інтерпретуються і репрезентуються як прояв гібрису. Співвідносно до духовних і етичних інтенцій концепції сталого розвитку і її екоетичного спрямування в умовах вищої школи включаючи післядипломну освіту репрезентуються шляхи корекційного, екофільного і гармонізуючого впливу на вказані культурні і психологічні екофобні стереотипи.

Ключові слова: екологізація, екофобна свідомість, екофільна свідомість, сталий розвиток, гібрис, педагогіка, екологічна антропологія, екологічна культура, екологічна етика.

The article reveals the idea of applying the Hellenistic concept of hubris in the process of ecological and anthropological analysis of ecophobic cultural and psychological stereotypes that have a destructive effect on the environment. Accordingly, ecophobic stereotypes are interpreted and represented as a manifestation of hubris. In accordance with the spiritual and ethical intentions of the concept of sustainable development and its ecological orientation in higher education, including postgraduate education, the ways of corrective, ecophilic and harmonizing influence on these cultural and psychological ecophobic stereotypes are represented.

Key words: *greening, ecologization, ecophobic consciousness, ecophilic consciousness, sustainable development, hubris, pedagogy, ecological anthropology, ecological culture, ecological ethics.*

Постановка проблеми. Визначальним антропокультурним і метафізичним шляхом попередження екологічних катастроф і деградації середовища є проблематика свідомості людини як і колективного розуму, яка розглядається як першоджерело «екологічно-конструктивних», так і «екологічно-деструктивних» інтенцій, уявлень, цінностей, стереотипів поведінки (включаючи соціальні і культурні), міфологізованих уявлень (соціальних, професійних, рекламних та інших міфів), що можуть трансформуватися у співвідносну екофобну поведінку, проекти і кризисні екологічні ситуації та сценарії. Відповідно ми акцентуємо увагу на необхідності пізнання феноменології екофобних тенденцій свідомості [1] та культури. Превентивно орієнтоване дослідження екофобних тенденцій свідомості та культури нами розглядається як актуальне для збереження Землі і її біорізноманіття, шляхом реалізації цілей сталого розвитку [2]. Вказану проблематику ми співвідносимо з екологічними і європоцентричними трансформаціями української освіти, що реалізується шляхом впровадження Концепції «Нової української школи» [3]. Актуальним аспектом цієї проблеми є естетичний [4], аспекти проблеми та створення і розвиток парків [5] як еталонних і «живих» ландшафтів, які ми розглядаємо як естетико етичні світи створені самою природою [19-21].

Для еколого-антропологічного розкриття цього питання ми звертаємося до застосування для аналізу екофобних тенденцій свідомості і культури давньогрецького концепту гібрісу (дав.-грец. ὑβρις – гордия (зухвалість, надмірне самолюбство) [6; 7; 8]. Такий підхід, перш за все, зумовлений «невичерпним» методологічним потенціалом елліністичних концептів, які в значній мірі є філософсько-методологічною основою сучасної науки. У вказаному методологічному потенціалі цих концептів можна виділити такі методологічно-інструментальні спрямованості як холістичність, системність, багатомірність, гармонійність (чи дизгармонійність), репрезентативність, антропологічність, образність, культуровідповідність, трансдисциплінарність.

Відповідно до зазначених вище методологічних установок і розумінь проблеми ми актуалізуємо проблематику вивчення екофобних тенденцій свідомості і культури з використанням елліністичної концепції гібрісу, для

прогностичного і превентивного осмислення ймовірних екологічних ризиків деструктивних впливів, а також для еколого-ціннісної рефлексії сучасної людини *Homo Sapiens* з можливістю розвитку в неї екофільних спрямувань психіки. Актуальним аспектом проблематики є її практичне спрямування представлене впровадженням методологічних ідей і стратегій в освітній процес вищої школи з метою екологізації [9] освітнього процесу, професійної культури.

Матеріали й методи досліджень. В дослідженні були застосовані антропологічний, культурологічний, історичний, системний, психологічний, еколого-антропологічний підходи. Застосовані ідеї екзистенційної психології (Л. Бінсвагер) і філософії та давньогрецької духовно-освітньої системи пайдеї (дав.-грец. παιδεία) [10; 11; 12; 13]. Еколого-антропологічний аналіз проводився на основі використанням концептів сталого розвитку (анг. *sustainable development*) [2], «Турботи про Землю» (А. Гор); екологізації [9]; нігілізму (Ф. Ніцше), а також давньогрецьких доктрин гібрису (дав.-грец. ἰβρις – гордия, виклик, зухвалість) [6; 7; 8; 10; 11]; космосу (дав.-грец. Κόσμος – «порядок, гармонія») [10]; гармонії (дав.-грец. Ἀρμονία) [10; 12; 13]; природи людини (дав.-грец. φύσις τοῦ ἀνθρώπου) [10].

З методологічних позицій сутність елліністичного концепту Гібрису (дав.-грец. ἰβρις) – гордия [6; 7; 8; 10; 11] (зухвалість, надмірне самолюбство є системною та такою, яка охоплює як колективну душу (колективне несвідоме) так і психіку індивіда, а також відповідно проявляється в культурі, мистецтві, соціальних стереотипах і міфах. В елліністичну епоху цей концепт був персоніфікованим і сакралізованим і репрезентувався у формі духовної сутності – давньогрецької богині Гібрис (Х'юбрис). Під впливом Гібрису в людини формувалася нахабна, зухвала, агресивна, досить не раціональна, неврівноважена, непослідовна, деструктивна, негармонійна (дисгармонійна) поведінка, яка могла містити елементи насильства і приниження оточуючих, що інтегративно представлялося як виклик богам і людям. Людина починала розуміти себе як щось особливо величне, тобто вважати богом, царем, героєм, центром світу, вічною. Згодом це призводило таку особу до перипетій (дав.-грец. περιπέτεια) сутність яких полягала в руйнуванні наявних можливостей, ресурсів і зникненню удачі. Наступним етапом ставав немезис (дав.-грец. νέμεσις) – божественна помста, руйнування і загибель.

Результати дослідження. Методологічно-інструментальне осмислення антропокультурної, холістичної, психологічної і духовно-етичної сутності цього концепту розкриває нам шляхи до його застосування для інтерпретації екофобної поведінки смислом і «цінністю» (антицінністю), якої є по суті осмислений чи не усвідомлений виклик природі і Землі, її ігнорування та неповага до неї, уявлення про неї тільки як про «неживий» і нейтральний (а по суті мертвий) ресурс, яким можна вільно розпоряджатися.

Натепер як і в античну епоху актуальним є цілеспрямоване обмеження гібрису тому, що саме він часто лежить в основі завищених вимог і потреб людини та її некоректної чи «гібрисної» екофобної поведінки. Гібрис [6; 7; 8; 10; 11] призводить до надмірних витрат ресурсів в зв'язку з їх нераціональним, а часто і непотрібним їх використанням. Відповідно впровадження концепції сталого розвитку [2] є «тотальною» антигібрисною стратегією, яка значною мірою мінімізує надлишкове споживання і активність в яких нерідко не має справжньої потреби.

Проводячи антропокультурну та психологічну рефлексію проблематики екофобних тенденцій свідомості і культури ми можемо виділити типові феномени в яких наявними є екофобні конотації. Вказані феномени є наскрізними і відповідно проявляються як в свідомості індивіда так і культурних стереотипах і контекстах. Часто вказані феномени є типовими і міфологізованими. На їх міфологізованість і їх культурну стереотипність та «вкоріненість» в культурі і менталітеті вказує ірраціональний характер застосування і наявність значної психологічної сили та «непохитності» і сильної волі при їх реалізації. Окрім того вони майже не піддаються зовнішньому корекційному впливу і по суті для багатьох осіб представляють наче певну завершену естетичну чи навіть екзистенційну мету, цінність і смисл. Представимо деякі з таких типових екофобних стереотипів: «Міф про ідеальне чисте (стерильне) середовище»; «Міф про обов'язкову огорожу»; «Міф про небезпеку дикої природи». Тезисно розглянемо сутність вказаних міфологізованих культурних стереотипів. «Міф про ідеальне чисте (стерильне) середовище» на побутовому рівні проявляється в нав'язливій ідеї створення території (простору) в якій мінімізована кількість органічних компонентів, а також відсутньою є фрагменти земної поверхні через, які може потенційно «проникнути небезпечний бруд». Для цього нерідко без всякої на то потреби формуються мікроландшафти (включаючи індивідуальне будівництво) основою, яких є тотальна «залівка» певної території бетоном, асфальтом із обов'язково повним знищенням всієї рослинності. По суті створюється військовий чи тюремний плац. Люди «насолоджуються» чистим, зрозумілим простором без рослин, повним відривом від Землі як від планети і сутності. Інколи виставляються невеличкі рослини у ящиках, що вважається вершиною естетизму. «Міф про обов'язкову огорожу» проявляється в тому, що огорожа робиться кругом де є це можливим (наприклад, навіть газон і квітник огороджують досить масивним парканом) і таким чином простір структурується на «зрозумілі» часто геометрично правильні фрагменти. Люди «насолоджуються» спогляданням нерідко досить дорогої огорожі на фоні тотально зруйнованих перспектив і мікроландшафтів. Часто територія тотальна

покрита бетоном загороджується високою огорожою. Тобто поєднуються два стереотипи в один «екопроект».

«Міф про небезпеку дикої природи» проявляється часто непотрібним недоцільним і витратним вирубуванням чагарників, бур'янів, знесенням нагромаджень каменю. Коли вказані природні артефакти і мікроландшафти зникають особа заспокоюється, тому, що «сформований повний порядок». Уточнюємо саме порядок, але ніяк не гармонія.

Вказані вище типові культурні стереотипи проявляються як в мінімальних масштабах, так і при наявності ресурсів для їх реалізації можуть бути досить значними за обсягами. Інтегративно вказані вище культурні і психологічно-поведінкові стереотипи які «надійно» індокриновані в свідомість (чи нею «породжені») можна інтерпретувати як агресію до природи, до Землі і спробу тотального заміщення штучним середовищем природнього. Нове штучне середовище («Нова Земля») в системі координат вказаних уявлень, перш за все, є «чистим», має відносно просту і бажано «зрозумілу геометрію».

Тобто складний, гетерогенний, «живий» гармонізований Космос (Світ) замінюється примітивним, простим, функціонально однонаправленим, гомогенним середовищем. Таке враження, що проводиться цілеспрямована боротьба з органічними формами, які мають досить складну геометрію і різноманіття. Наче людина боїться і уникає споглядання складних біологічних форм в яких «живе» таємниця життя і воно само і відповідно редукує простір до простих примітивних, але «правильних» і «зрозумілих» структур.

Використовуючи інтерпретивний потенціал гібрису, вказані вище феномени ми розглядаємо сааме як його прояв. Людина, яка керується в своїй поведінці вказаними вище екофобними стереотипами вважає середовище і Землю тільки за ресурс, не бажає враховувати можливі альтернативні бажання і думки інших осіб при організації простору, а також сприймає себе як «Творця» «Нового Космосу» правда убогого і спрощено. Тобто підсвідома ідентифікація себе з величним «Творцем» «Чистого Бетонного Космосу (Світу)» закриває шлях до критичного сприйняття ситуації і емоційного та душевного розуміння живого і Землі, яка цілеспрямовано руйнується. Таким чином, «садок вишневий коло хати...» (Т. Шевченко) [14] замінюється по суті на бетонний куб в який як в чорну діру «втягується» живий земний простір. Бузумовно К. Малевич [15] в дусі мінімалізму, а по суті редукції в своїй картині «Чорний квадрат» по своєму і досить однозначно, прямо та зрозуміло нам показав меседж майбутнього.

Вказані стереотипи конструювання спрощених середовищ («мікросвітів») в цілому є характерними для індустріальних суспільств з їх конструктивістсько-індустріальною парадигмою та ідеєю радикальної перебудови всього із створенням нового, яке наче обов'язково має бути краще за попереднє, але перманентно простішим. В цьому є також тотальне ігнорування, вітальності

(життєвості), історизму і традиції, що характерно для масової функціонально орієнтованої (в розумінні людина-функція за Г. Марселем) [16] людини епохи модерну і «царства кількості» (за Р. Геноном) [17] «відірваної» від традицій душевного, екзистенційно, індивідуалізованого, глибинного сприйняття себе і Світу і Землі. Тобто, ми маємо справу з феноменом розкритим Ф. Ніцше, а саме з нігілізмом [18] стосовно Землі як планети і живої сутності та Землі-Космосу (Світу). Відповідно нігілізм ми розглядаємо як один з «ефективних», «ефектних» і репрезентативних проявів гібризу. В даному аспекті актуальним ми вбачаємо у вказаних екофобних феноменах модель Світу і Землі (Геї) не як гармонізованого живого Космосу, а як будівельної платформи, заводу, мегамашини, плацу тощо.

В процесі проведення занять з студентами закладів вищої освіти та в умовах післядипломної підготовки педагогічних працівників ми актуалізуємо вище представлену проблематику з корекційних позицій спрямовуючи їх на критичне, вітальне, екзистенційне і екофільне переосмислення вказаних екофобних культурних стереотипів (міфів).

Висновки. Застосовуючи еліністичний концепт гібризу для еколого-антропологічного аналізу ми визначаємо суму взаємозв'язаних екофобних культурних міфологізованих стереотипів, які мають деструктивний вплив на середовище і загалом на Землю. Метафізичним глибинним смислом вказаних екофобних стереотипів є формування «Нового Космосу (Світу)», який є спрощеним, редукованим, антивітальним, неживим і відповідно порушує структуру природних та антропогенних ландшафтів, які формувалися історично. Зазначені екофобні стереотипи ми розглядаємо як прояв гібризу та нігілізму. В освітньому процесі вищої школи, включаючи післядипломну освіту, ми розглядаємо вказану проблематику в превентивному, корекційному, екофільному і гармонізуючому спрямуванні, відповідно до духу і екоетичного потенціалу концепції сталого розвитку.

Використані джерела

1. Клочко О.В., Федорець В.М., Клочко В.І. Цифрове імітаційне моделювання екологічної свідомості студентів на основі аналізу ризиків прояву екофобних тенденцій. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: збірник наукових праць*. Вінниця: ТОВ «Друк плюс». Вип. 60. 2021. С. 232-347. DOI: <https://doi.org/10.31652/2412-1142-2021-60-1-465>.

2. United Nations (UN). The Sustainable Development Goals Report 2020.

3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. [Дата звернення 15.08.2021] Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

4. Тарасенко Г., Мудрак О., Мудрак Г., Нестерович Б. Екологізм освітнього процесу як запорука успішного світоглядного виховання молодих поколінь. *Paradigmatyczne aspekty i dylematy rozwoju nauk i edukacji [monografia]* [red.: J. Grzesiak, I. Zymomrya, W. Ilnytskyj]. Konin – Użhorod – Melitopol – Chersoń – Krzywy Róg: Posvit, 2019. S. 163–174.

5. Mudrak Oleksandr, Sobchik Viktoria, Nahorniuk Oksana, Mudrak Halyna, Svitlana Yashnik, Tarasenko Halyna. Environmental literacy of the leaders of the new formation in an open society / Mechanisms of stimulation of socio-economic development of regions in conditions of transformation [Monograph]. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2019. P.78–110.

6. Сурков В. (2013). Гюбрис і аномія: від давньогрецької до сучасної філософської антропології. *Мандрівець*, (4), 92-96.

7. Fisher N.R. (2015). hubris. In *Oxford Research Encyclopedia of Classics*.

8. Fisher N. (1990). The law of hubris in Athens. *Nomos: Essays in Athenian law, politics and society*, 123-138.

9. Yevtuch M.B., Fedorets V.M., Klochko O.V., Kravets N.P., Branitska T.R. Ecological and axiological reflection of the concept of sustainable development as a basis for the health-preserving competence of a physical education teacher. *Second international conference on history, theory and methodology of learning (ICHTML 2021) 12 - 14 May, 2021 / Kryvyi Rih, Ukraine (SHS Web Conf.)*, 104, 02008, 2021. DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110402008>.

10. Йегер В. *Пайдейя. Воспитание античного грека*. Т. 2. / пер. с нем. М. Н. Ботвинника. Москва : Греко-латин. кабинет Ю. А. Шичалина, 1997. 336 с.

11. Федорець В.М. (2019). Антропологічно-ціннісна рефлексія пайдеї як культурно співвідносний шлях удосконалення здоров'язбережувальної компетентності вчителя фізичної культури. *Вісник післядипломної освіти. Серія: Педагогічні науки*, (8), 153-210.

12. Li C. (2008). The ideal of harmony in ancient Chinese and Greek philosophy. *Dao*, 7(1), 81-98.

13. Bing-jiang G.A.O. (2007). The Thoughts of Harmony in Ancient Greek Philosophy. *Journal of Huazhong University of Science and Technology (Social Science Edition)*, 04.

14. Шевченко Т. (2018). *Садок вишневий коло хати*. Strelbytskyu Multimedia Publishing.

15. Малевич К.С. (2015). *Черный квадрат*. Directmedia.

16. Марсель Г. Бути і мати: літер.-худ вид. Центр навч. літер. 2019. 288 с.

17. Guénon R., & Guénon R. (2001). *The Reign of Quantity and the Signs of the Times*. Sophia Perennis.

18. Van Tongeren, P. (2018). *Friedrich Nietzsche and European Nihilism*. Cambridge Scholars Publishing.

19. Мудрак О.В., Овчинникова Ю.Ю. Шляхи підвищення рівня екологічної освіти в інтересах сталого розвитку заповідних територій Східного Поділля. / Сучасна екологічна освіти в інтересах сталого розвитку / Зб. наук. пр. [ред. кол. І.Б. Вашеньяк (гол.) та ін.]. Х.: Вид. ФОП Заколотний М.І., 2017. С. 24–38.

20. Нагорнюк О.М., Рідей Н.М., Мудрак О.В. Формування екологічної культури у системі післядипломної освіти. Управління системами післядипломної освіти для сталого розвитку [колективна монографія] / за заг. редакцією Рідей Н.М. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. С. 247–269.

21. Мудрак О.В., Сапон С.Г. Формування екологічної компетентності учнів шляхом впровадження освіти для сталого розвитку в курсі біології 9 класу: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”. 2019. 48 с.

УДК 631.95

РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ФОРМУВАННІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УЧНІВ

Хіз'як О.В. – студентка спеціальності “Екологія” ступеня вищої освіти “Магістр” КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

Науковий керівник: Нагорнюк О.М. – кандидат сільськогосподарських наук, доцент, доцент кафедри екології, природничих та математичних наук КЗВО “Вінницька академія безперервної освіти”.

***Анотація.** Стаття виконана на основі проведення досліджень щодо оцінки впливу неурядових громадських організацій на екологічну свідомість та культуру молоді. В основу методики дослідження взято аналітичне оброблення отриманих даних з опитування молоді та людей різного віку щодо їх інформування та участі у діяльності природоохоронних громадських організацій. Встановлено, що більшість опитаного населення знає про існування та аспекти діяльності таких організацій, але щодо співпраці з ними були отримані різні дані. В ході роботи було встановлено, що значна частина опитаних ніколи не взаємодіяла з такими об'єднаннями та не брала участі у організованих заходах екологічного спрямування.*

***Ключові слова:** екологічна свідомість, неурядові громадські організації, природоохоронна діяльність, екологічна освіта.*

***Summary**The article is based on research to assess the impact of non-governmental organizations on environmental awareness and youth culture. The research methodology is based on the analytical processing of the obtained data from the survey of young people and people of different ages on their information and participation in the activities of environmental NGOs. It was found that the majority of the surveyed population is aware of the existence and aspects of the activities of such organizations, but various data have been obtained on cooperation with them. In the course of the work, it was found that a significant part of the respondents had never interacted with such associations and did not participate in organized environmental activities.*

***Key words:** ecological consciousness, non - governmental public organizations, nature protection activity, ecological education.*

Актуальність дослідження. Навколишнє природне середовище (НПС) невпинно змінюється, в тому числі через діяльність людини. Навіть невеликі зміни в екосистемі можуть спровокувати величезні екологічні катастрофи і трагедії – зараз та в майбутньому. Для очищення забрудненого повітря, води і ґрунту знадобляться мільйони років. Головні забруднювачі – промисловість і транспорт. Повітря постійно забруднюють промислові об'єкти, які викидають в атмосферу різноманітні гази і токсини, а також використання природного